

Descartes ve Felsefesi

Yöntem, Bilgi, Varlık, Ahlâk

Hüseyin AYDOĞDU

Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU

DESCARTES VE FELSEFESİ
Yöntem, Bilgi, Varlık, Ahlâk

ISBN 978-625-6357-10-5

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilmektedir.

I. Baskı: Aralık 2022, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti.
Çetin Emeç Bulvarı 1314. Cadde No: 37A-B Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 46661

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

*Dođuda ve Batıda 'sağduyu'nun tüm söz ve fikir Ustalarına
ve Kıymetli Hocalarıma...*

Hüseyin AYDOĞDU

21.12.1970 tarihinde Gümüşhanede doğdu. İlkokulu Gümüşhanede, orta ve lise öğrenimini ise İstanbul'da okuyarak 1989'da tamamladı. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Öğretmenliği Bölümünden 1995'te mezun oldu. Aynı yıl Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Tokat Artova Lisesi'ne Felsefe Grubu Öğretmeni, 1997'de de Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Öğretmenliği Bölümüne Araştırma Görevlisi olarak atandı. Aynı üniversitede 2000'de Yüksek Lisansını, 2010'da da Doktorasını tamamladı. 2011'de görev yaptığı bölüme Yardımcı Doçent (Dr. Öğr. Üyesi) olarak atandı. 2014'de Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümüne naklen ataması yapıldı. 2019'da da Doçent oldu. Halen aynı bölümde çalışmaktadır. Evli ve iki çocuk babası olan Hüseyin AYDOĞDU'nun *Maurice Marleau-Ponty'nin Fenomenolojik Ontolojisi –Beden Ontolojisi–* adlı yapıtı Lambert Academic Publishingde yayınlandı. Müslim AKDEMİR ile birlikte yazdıkları *Epistemolojik Yanılgının Kaynağı: Önyargı* ise Sentez Yayıncılık tarafından yayınlandı. Ayrıca çeşitli dergilerde yayınlanmış ve ulusal ve uluslararası kongrelerde sunulmuş mantık, epistemoloji, ontoloji, fenomenoloji, egzistansiyalizm, politika ve eğitim konularını içeren birçok makalesi, bildirisi ve kitap bölümü vardır.

ORCID No: 0000-0003-3754-1858

ÖN SÖZ

Hem tarihte “Büyük Yüzyıl” diye adlandırılan 17. yüzyıl rasyonalizminin ilk ve en önemli temsilcisi hem de modern bilimin ve felsefenin kurucusu olan Descartes (1596-1650), hâlâ tartışılmasına rağmen felsefenin gelmiş geçmiş en büyük rasyonalist filozoflarından biridir. Modern felsefeyi Anglo-Sakson dünya Francis Bacon (1561-1626) ile başlatsa da gerçekte Descartes ile başlar. Çünkü yeni felsefe, problemini, yöntemini ve varoluş çabasını ona borçludur. Descartes, elli dört yıl süren kısa ömrüne karşın, sadece yeni bir metodoloji değil, aynı zamanda yeni bir mantık, epistemoloji, metafizik, fizik, psikoloji ve etik ortaya koymuştur. Ayrıca felsefenin bilimle iç içe olması ve onların birbirleriyle bütünleşmesi gerektiği düşüncesini de ileri sürmüştür. Sadece bu bile Descartes’ın modern felsefenin kurucusu olmasının yeterli sebeplerinden biridir. Modern felsefe, dar anlamda 17. ve 18. yüzyıl felsefelerini, geniş anlamda ise Descartes’tan itibaren olan felsefeyi ifade eder. Çünkü modern felsefeyle birlikte ortaya çıkmış olan aklın önceliği, insanın özgür, yaratıcı ve tarihin kurucu öznesi olarak tanımlanması, kişisel bağımsızlığın ve özgürlüğün ilan edilmesi, varlığın özne ve nesne diye ikiye ayrılması, varlığın unutulması, bilginin en büyük güç olarak görülmesi gibi durumlar ile bilgi, varlık, varolan, varoluş, özgürlük, eşitlik, adalet ve demokrasi gibi kavramlara bağlı sorunlar varlığını korumaktadır. Bu nedenle 19. ve 20. yüzyıl felsefeleri, hattâ 21. yüzyıl felsefesi bile kavramları, metodolojileri ve içerikleri açısından kendilerini tamamıyla modern felsefeden bağımsızlaştıramamışlardır, onlar aracılığıyla modern felsefenin, dolayısıyla Descartes’ın inançları, ölçütleri ve söylemleri hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Modern felsefe, her şeyden önce insanın özgür aklının yol göstericiliğinde farklı bir bilim ve felsefe anlayışının öne çıkmasıyla gerçekleşen akıl bilgisinin, siyasi yapının ve toplumun felsefesidir. Bu açıdan modern felsefe, bir yandan insanın özgür aklının yol göstericiliğini ön plana çıkarışının, öte yandan da Skolastik felsefeden kopuşunun ifadesidir. Skolastik felsefeden kopuşu tam anlamıyla gerçek-

leştiren ve onunla tam olarak hesaplaşan kişi Descartes'tır. Gerçekten filozofumuz, bilimde ve felsefede yeni bir başlangıçtır ve onun ortaya koyduğu ilkelere birçok itiraz olsa bile bunlar hâlâ geçerliklerini korumaktadır. Bu durum "Felsefede Descartes'tan sonra yeni bir şey ortaya konulmadı" yönündeki argümanı güçlendirmektedir. Çünkü kendisinden sonra onu tasdik veya inkâr eden filozofların hepsi Kartezyen'dir. Descartes, yalnızca modern felsefeye değil, tüm felsefe tarihine damgasını vurmuştur. Descartes'ın modern felsefesinin kurucusu olmasının dört nedeni vardır. Birincisi Latince'nin yanında anadili olan Fransızca'da da eserler vermesidir. İkincisi Duns Scotus (1266-1306) ve Ockhamlı William (1287-1347)'in başlattığı teoloji ile felsefenin birbirlerinden kopması gerektiği fikrini hem din ile felsefeyi birbirlerine indirgmeden hem de herhangi birini yadsımadan yalnızca teorikte değil pratikte de tam olarak gerçekleştirmesidir. Üçüncüsü metafizik ile mantığı birbirinden ayırmayarak, matematik temelli mantığa ve fiziğe dayanan bir metafizik kurmasıdır. Dördüncüsü ise zihnin ve beden (algı ve zihin ya da ruh/zihin ve beden/madde) veya daha özel nitelendirmeye bilgi ve töz ilişkisi probleminde ileri sürmüş olduğu ve 17. ile 18. yüzyıl filozoflarının hemen hepsinin, 19. ve 20. yüzyıldakilerin ise birçoğunun felsefesinde çıkış noktası olan psikofiziksel etkileşimci kuramıdır. Descartes bunları yaparken de yalnızca akıl ve mantığın verilerinden değil, aynı zamanda bilimin verilerinden de yararlanmıştı. Descartes, metafiziksel felsefeyi bilimsel bir temel üzerine kurmayı başarmıştır. Zaten onun hayatta iken ideal amacı, kapsamlı bir bilimsel felsefe kurmaktır. Yalnız bu bilimsel felsefe, 20. yüzyılda mantıkçı pozitivistlerin yaptıkları gibi ne metafizikten yoksundur ne de metafiziği yadsımıştır. Aksine bilimsel felsefeyi metafizik üzerine inşa ederek bilimi felsefeden koparmamıştır. Bunu da geliştirmiş olduğu yöntemsel şüpheye dayalı geometri-matematik temelli yöntemiyle başarmıştır. Bu açıdan Descartes her şeyden önce bir yöntem filozofudur, töz problemini önemsemiş olsa bile felsefenin merkezine bilgi teorisini koymuştur. Onun felsefesinin özü yöntemdir, yönteminin özü de matematiktir. Fakat Descartes'ta matematik, yöntemli düşüncenin kendisi değil, sadece

bir biçimdir. Çağdaşı Galilei'nin fizikle matematiği evlendirmesi gibi, o da felsefeyle matematiği evlendirmiştir. Descartes felsefesinin bazı eksiklikleri ve eleştirilecek yönleri olmasına karşın, zamanındaki hâkim bilim ve felsefe anlayışını aşarak geleceğin biliminin ve felsefesinin temellerini atmıştır, modern felsefenin kurucusu ve ilk temsilcisi olmuştur. Bu doğrultuda çalışmamızın ana temasını Descartes'ın yöntem, bilgi, varlık ve ahlâk problemlerine yaklaşımının incelenmesi oluşturmuştur. Çalışmamızın amacı ise Descartes metafiziğini tüm yönleriyle ortaya koymaktır.

Çalışmamız giriş, dört bölüm ile sonuç ve değerlendirme kısımlarından oluşmuştur. Girişte Descartes çağının toplumsal ve siyasal özellikleri, Descartes düşüncesinin arka planı ve Descartes'ın hayatı, kişiliği ve eserleri üzerinde durulmuştur. Birinci Bölümde Descartes'ın metodolojisi, İkinci Bölümde Descartes'ın epistemolojisi, Üçüncü Bölümde Descartes'ın metafiziği, Dördüncü Bölümde ise Descartes'ın etiği incelenmiş ve bunlarda önceki felsefelerle olan benzerlikleri ve farkları ortaya koyulmuştur. Bu dört bölümde böylece Descartes'ın metafizik sisteminin temel yapı taşları tanıtılmaya çalışılmıştır. Sonuç ve Değerlendirme kısmında ise Descartes felsefesi tüm unsurları ve etkileriyle birlikte değerlendirilerek, onun felsefedeki yeri ve önemi tartışılmıştır. Fakat bu süreçte Descartes metafiziğinin temel problemleri çözümlenirken bugünkü sorgulamalar ışığında yeniden okunup değerlendirmelerin yapılması da ihmal edilmemiştir. Ayrıca çalışma yazıya dökülürken bölümler birbirlerinden ayrı olarak ele alınmamış, bunlar arasında mantıksal bağlantılar kurularak kitapta bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır. Kitap boyunca Descartes'ın felsefesi, anlaşılır, yalın ve akıcı bir dil ile anlatılmaya çaba gösterilmiştir. Dilin bilinen ve kabul edilen kurallarına azami ölçüde uyulmuştur.

Türk düşüncesinde Batı felsefesinden dikkat çeken filozofların başında Descartes gelir dersek abartmamış oluruz. Çünkü Türkçe'de klasik dönemden tercümesi en çok yapılan eserler Platon ve Aristoteles'le birlikte Descartes'inkiler olmuştur. Descartes'ın

eserlerinden Türkçeye ilk çeviriler I. Meşrutiyet dönemine kadar geri gider. Bu çeviriler daha sonra Cumhuriyet'in ilk çeyreğinden itibaren de devam etmiştir. Descartes'ın bu sürede birçok eserinin, hattâ bunların bazılarının birden fazla çevirisi yapılmıştır. Örneğin *Yöntem Üzerine Konuşma*'nın Türkçede on iki çevirisi vardır. Bu durum eserin birçok dönemde Türk okuyucusuyla buluşturulabilmesi açısından iyidir, ama aynı eserden yapılan tüm çeviriler karşılaştırıldığında aralarında dil ve üslup birliğinin olmadığı görülmektedir. Bu da bir yandan Descartes felsefesinde kavram birliğinin oluşturulmasını güçleştirmektedir, öte yandan da Descartes'ın felsefesi üzerine özünden uzak farklı yorumların yapılmasına neden olmaktadır. Yani tüm bu çeviriler kıymetli çalışmalar olmasına karşılık hem bazı tercümelemlerin eski olmasından hem de çeviriler arasında kavram birliğinin olmamasından dolayı dilleri günümüzün ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Bunun üzerine çevirilerde hem dilsel kopukluğun giderilmesi hem de terminolojik bütünlüğün sağlanması için onlara yapılan doğrudan alıntılarda ve referanslarda yer yer kavram ve terimlerin Fransızca asıllarının Türkçedeki en iyi ve en yeni karşılıkları dikkate alınarak güncelleştirilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkması sürecinde bizden yardım, ilgi ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, farklı öneri ve eleştirilerle metnin daha da olgunlaşmasına katkı sağlayan tüm hocalarıma, karşılaşmış olduğum güçlükleri yenmemde bana yardım ve desteklerini esirgemeyen eşime, çocuklarıma ve tüm dostlarıma, kitabın basımını büyük bir görev ve aşkla üstlenen Pegem Akademi Yayınevi yönetici ve çalışanlarına ve özellikle bu çalışmayı 2020/03 nolu proje ile destekleyen Erzurum Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Felsefe dünyasında, Descartes üzerine yeni ve ufuk açıcı çalışmaların yapılması dileğiyle.

Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU
ORCID No: 0000-0003-3754-1858

1 Kasım 2022 – Erzurum

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
Giriş	1
Descartes Çağının Toplumsal ve Siyasal Özellikleri.....	1
Descartes Düşüncesinin Arka Planı	12
Descartes'ın Hayatı, Kişiliği ve Eserleri	27

1. BÖLÜM DESCARTES'İN METODOLOJİSİ

Yöntemsel Şüphe.....	70
Yöntem Kuralları	104
Apaçıklık Kuralı.....	106
Analiz Kuralı.....	108
Sentez Kuralı.....	110
Sayma Kuralı.....	112
Temelcilik/Temellendirme	116
İdeal Bir Yöntemin Özellikleri	123

2. BÖLÜM DESCARTES'İN EPİSTEMOLOJİSİ

Özne ve Nesne	153
Akıl ve Mantık	163
Doğruluk ve Gerçeklik.....	173
Yanılgı ve Bilgi	182
Akıl Bilgisi ve Olgu Bilgisi.....	199

3. BÖLÜM DESCARTES'İN METAFİZİĞİ

Töz Sorunu	218
Birincil Töz: Tanrı	221
İkincil Tözler: Ruh ve Madde	251

Düşünen Düşünce: Ruh	254
Yer Kaplayan Varlık: Madde	261
Hareket.....	267
Süre ve Zaman	283
Fizik Dünya.....	288
Biyolojik Cisimler.....	297
Tanrı-Doğa İlişkisi.....	303
Zihin-Beden İlişkisi.....	308

4. BÖLÜM **DESCARTES'İN ETİĞİ**

Psikoloji ve Ahlâk İlişkisi	350
Özgürlük-Ahlâk İlişkisi	360
Tutkular ve İrade.....	371
Mutluluk ve Erdem	402
İyinin Doğası.....	411
Geçici Ahlâk Kuralları.....	413
Yetkin Ahlâk Kuralları.....	419
Politik Etik.....	422
Sonuç ve Değerlendirme	431
Kaynakça	449
Dizin	459

GİRİŞ

1. Descartes Çağının Toplumsal ve Siyasal Özellikleri

Hegel'in (1770-1831) "her filozof çağının çocuğudur" sözüne belki de en yakışır filozof Descartes'tır. Çünkü o, gerçekten hem çağının koşulları altında felsefe yapmıştır hem de kendinden sonraki felsefeye yön veren ender filozoflardan biri olmuştur. Felsefe dünyasında hâlâ çoğunlukla hak edilmeyecek tonda sert bir dille eleştirilmesine rağmen, felsefede tamamen orijinal fikirlerde ve çizgilerde ilerleyebilmiştir. Descartes'ın yaşadığı 17. yüzyıl Avrupası, bilim ve felsefenin Skolastik felsefeden koptuğu, kendine özgü metodolojinin, tümevarım yönteminin geliştirildiği, hızlı ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel dönüşümlerin yaşandığı bir zamana denk gelir. Descartes bu dönüşümleri özellikle kendine özgü yeni bir metafizik anlayışıyla radikal bir şekilde etkileyip hızlandırmıştır. Bu durumun farkında olan Hegel, Descartes'ı tanıtırken, kendine dayanak olarak düşüncüyü almasından dolayı modern felsefenin gerçek kurucusu olduğunu açık yüreklilikle yazar. Hattâ devamında onun kendi çağı ve modern zamanlar üzerindeki etkisi hakkında hiçbir olumsuz şey söylenilemeyeceğini ifade ederek, onun bir kahraman olduğunu söyler. Çünkü Descartes, her şeyi ta başlangıcından ele almıştır, hiçbir filozofun veya sistemin devamı değildir:

"René Descartes, tüm konuyu ta başından yeniden başlatıp Felsefenin dayandığı ve bin yıl sonra kendisine bir kez daha geri dönülen temeli yeniden oluşturmuş olan çarpıcı bir kişiliktir. Bu adamın kendi çağı ve genel olarak Felsefe kültürü üzerinde bıraktığı etkinin boyutunu yeterince ifade etmek mümkün değildir; bu etki esas olarak onun tüm eski önyarsayımları bir kenara bırakmasına, özgür, yalın ve keza popüler bir şekilde düşünce biçimleri ve oldukça yalın önermelerle işe başlayıp içeriği düşünceye ve uzama veya varlığa götürmesine ve deyim yerindey-

se bunu düşüncenin önünde karşıtı olarak kurmasına dayanır.”
(Hegel, 2021: 207-208).

Hegel, Descartes'tan, ayrıca özerkliğine, özgünlüğüne ve dünyadaki her şeyin düzenlenmesini sağlayan evrensel ilkeye, yani modern çağın kültürünün baş mimarı olduğuna vurgu yapıp, onun bilim ile felsefede yarattığı hızlı dönüşüme dikkat çekerek ondan adeta uzun ve tehlikeli bir yolculuktan sonra varılan bir ada olarak söz eder (Hegel, 2021, 205). Descartes'ın felsefesini ve felsefi düşüncedeki yerini değerlendiren 20. yüzyılın önemli düşünürlerinden biri olan Huxley de “iki tip büyük adam vardır: bunların ilki, kendi çağlarının aynaları gibidir ki bunlar Voltaire'in deyiimiyle ‘herkesin düşüncelerini en iyi şekilde ifade eder; çok daha yüce olan ikinci tip insanlarsa, iki veya üç asır sonra herkesin düşüncesi haline gelecek şeyler dile getirir. Huxley, ‘işte Descartes ikinci tip insanlardandır; gerek bilimde gerekse felsefede, modern zamanlardaki en önemli ürünlere baktığımızda, onlara temel teşkil eden ideanın yahut bizzat formun, Descartes'ın zihninin ürünü olduğunu görürsünüz’ der.” (Fouillée, 2009: 1-2). Bu açıdan Descartes, modern bilim ve felsefe için bir Archimedes (Arşimet) noktasıdır. Nasıl Descartes, Avrupa'nın içinde bulunduğu durumdan çıkması, yani evrensel bilim (evrensel matematik, *mathématiques universelles*) için Kartezyen özneyi, *Cogito*'yu bir Arşimet noktası olarak ileri sürmüşse, modern bilim ve felsefe için de Descartes hâlâ öncelikli ve tartışılmaz bir Arşimet noktasıdır. Yenilikçi bir bilim ve felsefenin köken ve başlangıcıdır. Gerçekten, Koyré'nin de dediği gibi, hâlâ “Descartes'inkinden daha güncel felsefe yoktur.” (Koyré, 2020: 153).

Modern felsefenin babası olan Descartes, bir taraftan yeni metodoloji, bilim ve felsefesiyle 17. yüzyıla yön verirken, diğer taraftan da 17. yüzyıl Fransa'sı onun felsefesinin hem ortaya çıkmasına hem de olgunlaşmasına katkı bulunarak biçimlendirmiştir. Her şeyden önce ilk ilkenin ne olduğunda ve zihin-beden ilişkisinde olduğu gibi bugün bile filozofları meşgul eden doğru sorular ortaya atmış, matematik yöntemi ve mantığı kullanmakta ısrar etmiş, aklın ku-

rallarını belirlemeye, Septikler anlamında ve solipsizme düşmeyecek şekilde her şeyden şüphelenmeye ve kesin görünenleri uygulamaya bizleri davet etmiştir. Bu sebeple eğer, “Modernliğe tam bir başlangıç anı” arıyorsak, bu hiç şüphesiz Descartes, dolayısıyla Kartezyen *Cogito*’dur. Zaten ister olumlu anlamda isterse olumsuz anlamda olsun postyapısalcı ve postmodernist okumaları bile bu görüşü destekleyecek şekilde bu noktaya kadar geri gitmektedirler (Bumin, 2003: 8). Yalnız bu sonuca ulaşmadan önce Fransa üzerinden Avrupa’nın ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yapısına bakmak gerekir. Çünkü Descartes düşüncesinin ipuçları yaşadığı Fransa’nın kültürel, sosyal ve siyasal dokusunda saklıdır. Fransada 15. yüzyılda başlayıp 16. yüzyılda devam eden ekonomik, siyasi ve toplumsal gelişmeler ve dönüşümler Descartes felsefesinin ortaya çıkmasını doğrudan etkilemiştir. Descartes’ın doğduğu zaman bütün Avrupada feodal yapıların sarsılmaya başladığı döneme denk gelir. Avrupa’nın her yerinde aynı seviyede olmasa bile “ticaret gelişmiş, para akışı hızlanmış, sermaye birikimleriyle birlikte bir ticaret burjuvazisi oluşmaya başlamıştı. Teknik buluşlar birbirini izler olmuş, kentleşme baş döndürücü bir hız kazanmış, toprak köleliği koşullarının ya da daha doğrusu serf yaşamının zincirlerini kırmayı başaran insanlar yeni bir üretici gücün yaratıcıları olarak kentlerde toplanmaya başlamışlardı.” (Timuçin, 2015: 6).

17. yüzyılın başlarında Fransada sosyal, kültürel ve siyasal bunalımlar yer yer devam etmiş olsa da düşünce, sanat ve ekonomi alanında Avrupa’nın en güçlü ülkelerinden biridir. Ama Fransa bu noktaya kolayca ulaşmamış, çok büyük acılar ve travmalar yaşayarak gelmiştir. Fransada 15. yüzyıldan itibaren feodal düzenin bunalıma girmesi, gerilemesi ve tarih sahnesinden çekilmesiyle birlikte ortaya çıkan bütünleşme ve düzenlilik ihtiyacı, aklın çözümleyici, açıklayıcı ve birleştirici gücüyle karşılanmıştır. Feodal ekonomin yerini kentleşmeye (burjuvaya) dayalı sanayi ve ticaret ekonomisi almıştır. İç pazar ekonomisi yerini dış pazar ekonomisine bırakmıştır. Bu da İtalyada olduğu gibi hem hızla sermaye birikimine hem de ülkenin

aydınlanmasına neden oldu. Ama bu durum her zaman iyi bir yönde gelişmedi. Kentleşme ve sermaye birikimine dayalı bu hızlı dönüşüm toplumsal ve ekonomik adaletsizliklere de yol açtı. Toplumsal, ekonomik ve siyasal alanda eskiden beri var olan adaletsizliklerin yerini daha eşitsizlikçi ve yıkıcı adaletsizliklere bıraktı. “Bazı iş kolları bazı iş kollarını ezip geçecek biçimde gelişti. Bazı iş kolları tam anlamında sermayeci bir biçim almak üzere gelişirken bazıları iyiden iyiye güdük kaldı ve iktisadi bunalıma düştü. Kentlerin iktisadi gelişimi siyasal yaşamda da etkisini duyurdu: kent yöneticileri siyaset alanına ağırlıklarını koymaya başladılar.” (Timuçin, 1999: 30-31). Şehirleşmeyle birlikte Fransa’da senyörlerin gelirlerin azalmasına karşılık, kentlilerin (burjuvaların) gelirleri artmaya başladı. Bu durum ülkelerin politikalarına da yansdı ve 1337’de Fransa ile İngiltere’yi karşı karşıya getiren Yüz Yıl Savaşları’nı başlattı. Bu savaşlar ne İngiltere’ye ne de Fransa’ya yaradı, aksine Fransa’yı İngiltere’den daha çok toplumsal ve ekonomik açıdan iyiden iyiye sarstı ve her alanda yıpratı. Ülkede üretim ve nüfus azalırken yoksulluk ve vergiler arttı. Yüz Yıl Savaşları sonunda Fransa İngilizlerden temizlenmesine karşın, ülkede her şey altüst oldu, hemen her yer yıkıldı. Ayrıca insanların kitleler halinde ölümüne sebep olan veba salgını ile karşılaştı. Fransa’da Yüz Yıl Savaşları döneminde süregiden savaşlar, kıtlıklar ve salgın hastalıklar nüfusu yaklaşık %40 azalttı (Price, 2016: 41). Bu kötü tabloya rağmen Fransa kaderine saplanıp kalmadı, tam tersine bunları aşmanın çarelerini aradı, çözümler geliştirdi. Başta ekonomi, kültür, eğitim ve hukuk olmak üzere birçok alanda üretilen bu yeni çözümler sayesinde ülke adeta yeniden kuruldu, yalnızca tarım ve zanaatta değil, ticarete de büyük atılımlar yapıldı. Krallık köylüleri ve senyörleri özendirecek kararlar çıkardı. Sahipsiz büyük verimli topraklar senyörler arasında paylaştırıldı. Ama bu hızlı dönüşümler Fransa’da yine adaleti sağlayamadı. Bu durum daha çok ülkenin nüfusunun %15’ini oluşturan soylulara ve burjuvaziye yaradı, çünkü sermaye ve toprak onların elindeydi. Bir süre sonra Krallık ve feodaller, Yüz Yıl Savaşları’nın büyük yükünü omuzlayan köylüleri

tekrar ezmeye başladı. XIV. Louis'in savaş giderlerini karşılamak ve kalkınmayı hızlandırmak için koyduğu vergiler özellikle kırsalda yaşayan köylülere ve yoksullara çok ağır geldi, onların belini büktü. Buna karşılık kentlerde ekonomik hayat Kralın da "desteğiyle yeniden hızla gelişmeye başladı, sermaye birikimi yeni boyutlar kazandı. Ülkede mutlak yönetim gücünü duyurmaya ve bölgesel güçleri kırmaya koyuldu." (Timuçin, 1999: 33).

Yüz Yıl Savaşları'nın en önemli sonuçlarından biri de İngiltere'de ve Fransa'da ulusçuluk bilincinin yerleşmesidir. Örneğin Descartes'ın eserlerini Fransızca olarak yazmasında hem Yüz Yıl Savaşları'nın hem de Rönesans'ın, yani sağduyu veya doğal aklın büyük bir etkisi olmuştur (Descartes, 1994: 70).¹ Yüz Yıl Savaşları'nın etkisiyle 15. yüzyılın sonlarına doğru Fransa'da sadece siyasal yapı değil, toplumsal ve kültürel yapı da etkilendi. Ülkede bir yandan feodal düzen altüst olup soylular güçlerini yitirdi, öte yandan da kilisenin hakimiyeti sarsıldı, doğaüstünün yerini doğa, insanüstünün yerini insan, inancın yerini merak ve öğrenme isteği aldı. Descartes, bunu doğal bir sonuç olarak görüyordu. Vadide bir nehrin zamanla yatağını bulması gibi Fransa'da da felsefe akması gereken yatağını bulacaktı. Bu yatak hiç şüphesiz merak ve hayrettir. Descartes için de felsefe, Platon (MÖ 428/427 - 348/347) ve Aristoteles'te (MÖ 384-322) olduğu gibi, merak ve hayretten doğan zihinsel etkinlikten başka bir şey değildi (Descartes, 2011: 10). Fransa'da Antik Çağ Yunan toplumunda olduğu gibi akıl merak ve hayretin etkisiyle insanı harekete geçirdi. Fransa'da özgür bir ortamın oluşmasında Rönesans akılcılığının

1 Descartes, niçin Fransızca yazdığının gerekçesini ve bu süreci *Metot Üzerine Konuşma*'da şöyle anlatır: "Nihayet, eğer hocalarımın dili olan Latince değil de, yurdumun dili olan Fransızca yazıyorsam, bunun nedeni saflığına hiç kaybetmemiş doğal akıllarını kullanan kimselerin, görüşlerim hakkında, yalnızca eski kitaplara inananlardan daha iyi yargıda bulunacaklarını umuyor olmamdır: ve sağduyu ve araştırmayı birleştirebilenler, -ki yalnız onların bana hakemlik etmesini dilerim,- eminim ki açıklamalarımı alelâde dilde yaptığım için, kanıtlarımı dinlemek istemeyecek kadar Latince yanlısı olmayacaklardır." René Descartes (1994). *Metot Üzerine Konuşma*, Çeviren: K. Sahir Sel, İstanbul: Sosyal Yayınlar, s. 70.